

El terme *HORTALE ja ve del llatí vulgar: el Pseudo-Àpuleu (S. VI) usa *hortualis*; oc. ant. *ortal* m. «jardínage, plantes potagères» i «quartier des jardins», i Pottier (*BHisp.* LVIII, 360) documenta (arag. ant.?) *ortal* l'any 1107; i oc. ant. *ortalba* f. «plante potagère» deu ser un neutre plural HORTALIA de l'adj. *hortalis*. Com que l'afegit de -c darrere *zi* és un fet corrent (i no ho seria la pèrdua) és versemblant que l'*hortali* de Xeraco sigui la forma primària i que es tracti d'un mossarabisme provinent de HORTALE. Crec recordar el plural *Hortàlitx* en el Rept. de Mallorca.

D'*hortal* deriv. també *hortalissa*, derivat comú amb el cast. *hortaliza* [c. 1495, Nebr.] i oc. ant. *ortalíssia*, *-lessia*, *-leza*. En català ja el tenim des de primers del S. XIV: «es acostumat que tot hom de la vila de Toÿr e tota altra estranya persona qui vuyla vendre fruyta o pex, o porres o cauls o ayls o cebes, o tota altra *ortalissa* --- a la vila de Toÿr --- que o pot fer cridar a un emfant ---», 1304 (RLR v, 45); semblantment 1311 (RLR XI, 174); i altres del S. XIV-XV en *AlcM*; «les *taules* que-s fan en lo *hort* per fer diversa *hortaliza*: areola», OPou (*TbPu.*, 48a); «la *ortalça* serà borràgens, chicoyres --- bledes, espinacs, blets ---», *Llibre de la Peste*, 69 (Girona, 1587). N'hi ha variants, que crec secundàries (*Ortoliça* 1310, 1390, 1402, *AlcM*). I les modernes: *hortalisses*, a Xeraco (supra); «les *hortalisses* se poden fer a la marjal i també en altres terres, però no al *guaret*», Càrcer (1962); *hortalisses* a Valldemossa (no sols per a 'verdura, hortallissa' sinó també per a 'terrenys d'horta'); *hortolíssia* a Alboraià (BDLC XII, 298); *hortalíssia* Sueca (BDLC XII, 301); a l'Alguer (BDLC XIII, 259) i a Sarroca de Lleida (1935).

Hortolà. No crec que hàgim de pensar en una assimilació partint d'*hortalà* o *hortelà* (segons el que hem observat en *hortalissa* > *hortolissa*), car HORTÜLANUS (derivat del dim. ll. HORTULUS) ja apareix en llatí tardà («jardinier», Benoist-Gölzer); *hortulanus* en gloses («*κηπουρός*», *κηπευτής*): CGL VI, 528; també com a adj. de l'all: *allius hortolanus*: *σχόρδον*, CGL VI, 52; formació comuna amb el cast. *hortelano* i oc. ant. *ortolan*; avui dissimilat en *hortelano* en cast., però antigament *uortolano*, doc. de Sahagún, a. 1232 (Mz. Pi., *Oríg.*, 127), alt-arag. *ortolano*, ast. *hortolanu* (Vigón).

En català es documenta copiosament i des de molt antic: «lo bou --- no menjà lo vespre a civada; lo *ortolà* cuydà-s que-l bou fos malalt», *Merav.* (Ag. I, 245), «entrà en un seu verger, en què lo seu *ortolà* cremave un arbre», *Merav.* (NCL. IV, 187). En docs. ross. trobem ja «G. Escuder, *ortolà*», a. 1275 (RLR IV, 359), 1292 (ib. IV, 510). «Aylò mateix que avem dit dels mercaders, és entès e-ls pescadors e e-ls canicners e'n tots los altres officis de la Ciutat --- ço és que *ortolans* o altres hòmens de lur offici no deven fer enreniment ni sagrament, on ells se pusquen mellorar, ni aquells qui d'ells han a comptar --- se'n puxen pijorar», *CosTort.* (ed. Ol., p. 68); «serie'm semblant que hun *ortolà*, o un cavador fos digne d'amor», Andreu el Capellà (*De Amore*, p. 20); «quin

offici ha l'*ortolà*? arrabaçar moltes herbes males», StVicentF (*Quar.*, 326.109); «lo *ortolà*: olitor; lo qui adereça l'*ort*: topiarius; ---», OPou (*TbPu.*, 161). I també tenim des d'antic el fem.: «No pens en bega / ---dix ab grans crits--- / let dels meus pits / --- / Més àm repòs: / no só serrana, / ni *hortolana*, / ni de treball / ---», JRoig (*Spill*, 5092).

Altrement la forma dissimilada *hortelà* no ha deixat de produir-se també en la nostra llengua, però en mesura més limitada, per més que sigui la que se sent en el Barcelonès i en algunes altres comarques, com el Baix Emp.: a Palau-Sator sé un home que li diuen l'*Urtolà*, i a Ca l'*urtolà* a Peratallada, i anoto una partida dita *Les Hortelanes* a Fontclara (1958). Més encara hi ha qui oscilla entre les dues variants: «Déu vos guart la *hortelana*: / vòleu llogà *hortolà*», en unes mateixes versions, en el romanç 547 del *Romillo*. de MilàF.

Potser no és això, sinó un antic collectiu HORTULETUM, un NL precatalà de la Vall d'Àneu: *Hortolados*, partida de Sorpe, la qual, però, sento també anomenar com *ortaládos* (1959).

Hortell: dim. viu a l'Alt Pallars: «aquestes fonts mai s'aixequen i s'hi reguen una mica d'*ortelóts*» (Envall, a l'Alt Flamicell, 1959). *Hortells*, poble de Morella. *Hortalejar*. *Hortanell*. *Hortar*. *Hortejar*. *Hortet*. *Hortolejar*.

Cultismes: *Hortense*. *Hortènsia*, nom de flor que solament prové d'*hortus* en forma molt indirecta, a través del NP ll. *Hortensia*.

CPR.: *Hortícola*. *Horticultor*; *horticultura*. *Horsavinyà*, realment prové d'HORTUS SABINIANI, com diu *AlcM*, però justament a causa d'aquesta etimologia es dona el cas que la pronúncia general és encara avui *orsòbinyà* (no hi he sentit mai *urs*-sinó només d'aquella manera, des de 1917 que freqüentó allò). No són segurament derivats d'HORTUS, sinó pre-romans, els noms d'*Hortó*, *Hortonedà* i *Hortons*; i el mallorquí *Hortaluix* més aviat contindrà un compost àrab homònim.

LLISTA CORRELATIVA DE DERIVATS I COMPOSTOS: *horta*, *hortal*, *hortalada*, *hortali*, *hortàlic*, *Hortàlitx*, *hortalissa*, *hortolissa*, *hortolíssia*, *hortalíssia*, *hortolà*, *hortelà*, *Les Hortelanes*, *Hortolados*, *hortell*, *Hortells*, *hortalejar*, *hortanell*, *hortar*, *hortejar*, *hortet*, *hortolejar*, *hortense*, *hortènsia*, *Hortènsia*, *hortícola*, *horticultor*, *horticultura*, *Horsavinyà*, *Hortó*, *Hortonedà*, *Hortons*, *Hortaluix*.

Horta, *hortalissa*, V. *hort* +*Hortatori*, V. *exhortar* *Hortense*, *hortènsia*, *hortícola*, *horticultor*, -*cultura*, *hortolà*, V. *hort*

HOSANNA, pres del grec i llatí tardà *hōsanna*, i aquest, de l'hebreu *hošānā*, abreviació de *hōšī'āhnnā* 'salveu-me, prego'. □ 1.^a doc.: S. xv.

HOSES, 'camals', del fr. ant. *hueses*, i aquest, del germ. HOSA 'calces' (al. *hosen*). □ 1.^a doc.: Desclot